

שתחילתה יסורין וסופה בלייה.

ועתה הגמרא מביאה הרבה דרשות ופירושים על פרק ראשון של ספר תהלים.

דרש רבי שמעון בן פזי: מאי, מהו הביאור בהא דכתיב "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים"? — זה שלא הלך לטריטאות ולקרקיטאות של עובדי כוכבים.

"ובדרך הטאים לא עמד" — זה שלא עמד בקנגיון ציד חיות על ידי כלבים לשם שחוק.

"ובמושב לצים לא ישב" — זה שלא ישב בתחבולות, מיני משחקים.⁽²²⁾

שמוא יאמר אדם: הואיל ולא הלכתי לטריטאות ולקרקיטאות, ולא עמדתי בקנגיון — אלך ואתגרה בשינה:

תלמוד לומר "ובתורתו יחגה יומם ולילה".

וממשיכה הגמרא ודורשת דרשה אחרת על המקרא "אשרי האיש".

אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים"? — זה אברהם אבינו, שלא

יט-א

הלך בעצת דור הפלגה. וזה היה כשאברהם אבינו היה בן ארבעים ושמונה שנה. ודרשינן "עצת רשעים" על דור הפלגה, שרשעים היו, שנאמר [בראשית יא] "הבה נבנה לנו עיר".

"ובדרך הטאים לא עמד" — שלא עמד אברהם אבינו בעמידת אנשי סדום, שהטאים היו, שנאמר [בראשית יג] "ואנשי סדום רעים והטאים לה' מאוד".

"ובמושב לצים לא ישב" — שלא ישב אברהם אבינו במושב אנשי פלשתים, בעת שגר ביניהם, מפני שליצינים היו, שנאמר [שופטים טז] "ויהי כטוב לבב, ויאמרו: קראו לשמשון וישחק לנו".⁽¹⁾

וממשיכה הגמרא ודורשת מקרא נוסף בתהילים [קייב] "אשרי איש ירא את ה', במצותיו חפץ מאוד".

לא אמר הכתוב אשרי "האיש" בה"א הידיעה, שמדבר עליו הכתוב, אלא אמר "איש". ולכאורה משמעוהו היא למעט, איש, ולא אשה.

והדבר תמוה, האם אפשר לומר "אשרי איש" הירא את ה', ולא "אשרי אשה"? והלא גם אשה יראת ה', היא תהלל!?

זו ש"איש" מרמז על אברהם אבינו שקראו כן הקב"ה "ועתה השב אשת האיש".

ועוד מבואר במדרש, שדרשו "עצת רשעים" על אנשי דור הפלגה, כיון שאמרו "הבה" והיא לשון עצה, כמו שנאמר [שופטים כ] "הבו לכם דבר ועצה".

ומבאר המהרש"א: בדור הפלגה לא "הלך" עמהם כשהלכו למצוא בקעה, כמו שנאמר שם "ויהי בנסעו מקדם". ועם אנשי סדום לא "עמד"

ומי הם? השומעים ונהנים, ואלו שאינם מוחים.

22. פירש הערוך "מתקבצין ויושבין ברחוב העיר ועומדין שנים שנים מהן, ועושים מלחמה לשחוק בתחבולות". והמהרש"א מפרש: תחבולות חכמה, והם מיני ליצנות.

1. המהרש"א מביא בשם המדרש לבאר דרשה

”כי אם בתורת ה' חפצו” —

[תניא], אמר רבי: אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ. לא ישנה הרב לתלמידו אלא ממסכת שהתלמיד חפץ בה עתה ללמדה, כי אם ילמדנו מסכת אחרת, לא יתקיים תלמודו בידו, כיון שהתלמיד אינו חפץ בה. שנאמר ”כי אם בתורת ה' חפצו”. ”חפצו” היינו ”החפץ שלו”, הרצון שלו, כי לא נאמר ”חפץ”.

והגמרא מספרת על דבר שאירע, בקשר לכך:

לוי ורבי שמעון ברבי [בנו של רבי], יתבי קמיה דרבי, ישבו כתלמידים לפני רבי, וקא פסקי סידרא, למדו פרשיות מקראות. פליק ספרא, סיימו את אחד מן הספרים ורצו להתחיל ספר אחר.

לוי אמר: לייתו [לך] יביאו לנו ונתחיל ספר משלי.

רבי שמעון ברבי אמר: לייתו [לך] תילים. ספר תהילים.

כפייה ללוי, הכריח רבי את לוי ללמוד כפי שרצה רבי שמעון בנו, ואייתו תילים והביאו ספר תהילים, (4) והתחילו לקרות בתחילתו.

אלא, אמר רב עמרם אמר רב: לא בא הכתוב למעט אשה, אלא לומר: אשרי מי שעושה תשובה, שנהיה ירא ה' כשהוא ”איש”, בכחו ובגבורתו, ואינו ממתין לימי זקנותו. (2)

רבי יהושע בן לוי אמר: אשרי מי שמתגבר על יצרו בגבורה כאיש גבור.

נאמר שם עוד ”במצותיו חפץ מאוד”.

אמר רבי אלעזר: (3) במצותיו חפץ מאוד, שעובד את ה' מאהבת שמו ומאהבת מצותיו, ולא עובד את ה' בשביל שכר מצותיו.

ודרשה זו היינו דתנן, כמו ששינו במשנה במסכת אבות [א ג]: הוא, אנטיגנוס איש סוכו, היה אומר: אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב אדונם על מנת לקבל פרס. אלא היו כעבדים המשמשים את הרב מאהבת הרב שלא על מנת לקבל פרס! והיינו, שתהא נאמנותכם להקב”ה תמימה, ועבדו אותו באהבה, ותהיו נכונים לומר, שאפילו אין סופנו לקבל פרס, אוהבים אנו את בוראנו, וחפצים במצוותיו.

והגמרא ממשיכה לדרוש את הפסוקים שבפרק הראשון בספר תהילים.

הבחרות, ובעת שכוחותיו מוכנים לעבירה כמו שהיה בשעה שהיה עושה את העבירה — אלא שהוא שוכרם ומניחם ומחלישם בהכנעתו”. ועיין רמב”ם הלכות תשובה [פרק ב' הלכה א'].

3. כן הוא בעין יעקב.

4. הטעם שהכריעו לספר תהילים — כתב

עמהם במלחמתם, אלא רק אחר כך כדי להציל את לוט. ועם אנשי פלישתים אף שהלך לגור שם, כי לא היו רשעים גדולים כל כך כאנשי סדום ואנשי דור הפלגה, בכל זאת לא ”ישב” עמהם.

2. וזה לשון המאירי ”אף על פי שהתשובה מתקבלת בכל עת ובכל זמן —

מכל מקום התשובה המעולה היא בעת

לימודו של אדם, נקראת התורה על שמו של הקדוש ברוך הוא, ולבסוף, אחרי שלמדה וגרסה, נקראת על שמו של הלומד שטרח בלימודה. (6) שנאמר תחילה "בתורת ה' חפצו", ובסופו נאמר "ובתורתו, יהגה יומם ולילה". לא אמר הכתוב "ובתורת ה' יהגה", אלא אמר "בתורתו", שנקראת מעתה "תורתו" של הלומד בה.

ועוד אמר רבא: לעולם ילמד אדם תורה מרבו, עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה לו בפיו, ואחר כך יהגה, יעיין בתלמודו, לדמות דבר לדבר, להקשות ולתרוץ, להשוות ולחלק. שנאמר "בתורת ה'" והיא התורה הנמסרת לו מרבו, והדר, ואחרי כן נאמר "ובתורתו יהגה", והיא התורה שהבינה הוא מתוך עיונו. (7)

ועוד אמר רבא: לעולם ליגרס איניש, ילמד אדם מרבו, ואף על גב דמשכח שוכח לימודו, (8) ואף על גב דלא ידע מאי קאמר, שאין רבו יודע לפרש לו כלום אלא רק

כי מטו הכא, כשהגיעו לפסוק זה, "כי אם בתורת ה' חפצו", פריש פירשו רבי, ואמר: אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ.

אמר לוי: רבי! בכך נתת לי רשות לעמוד ולהפסיק מלימודי בספר תהילים, כי חפצי ללמוד בספר משלי.

והגמרא מביאה דרשות נוספות על הפסוק "כי אם בתורת ה' חפצו".

אמר רב אבדימי בר חמא: כל העוסק בתורה — הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו, רצונותיו וצרכיו, שנאמר "כי אם בתורת ה'", אשר עושה לו את חפצו.

אמר רבא: לעולם ילמד אדם תורה במקום שלבו חפץ. שנאמר "כי אם בתורת ה' חפצו". (5)

ועוד אמר רבא: בתחילה, בעת תחילת

המהרש"א — לפי שכן הוא הסדר תהלים לפני משלי.

ועוד כתב: ספר תהילים כולו יראת שמים, ומשלי כולו דברי חכמה ומשל. ויראת שמים היא לפני חכמה, כמו ששינונו "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו — חכמתו מתקיימת".

5. ומבאר המהרש"א שמאמרו של רבא אינו מאמרו של רבי. כי רבי אמר שהרב ילמד את תלמידו במסכת שהתלמיד חפץ, ואילו רבא אמר שהתלמיד יבחר לו את הרב שחפץ ללמוד אצלו.

6. המהרש"א מבאר מפני שנעשית "קנין בנפשו".

7. רש"י מנמק זאת בשני טעמים. האחד, שהרב אינו נמצא לפני תלמידו בכל שעה, ולכן כדאי לנצל את רוב הזמן שנמצא הרב, ללמוד ממנו את הגירסות והפירושים, שרבו בלבד הוא המקור להם.

ועוד טעם, שמקודם צריך ללמוד הרבה ולהתיישב בלמודו, ורק אחרי כן יכול לעיין, להקשות ולתרוץ.

והעיון יעקב כתב: על ידי שמתייגע בלימוד התורה, אף קודם שמבינה היטב, יש לו סיעתא דשמיא להבינה, על ידי דבר מתוך דבר. כמו שאמרינן "יגעתי ומצאתי, תאמינ".

8. ברש"ש מבאר, שהתורה הנלמדת בעיון ויגיעה, אינה נשכחת מהר.

מרוממתו באופן שאינו קבוע, על גפי מרומי קרת. ולבסוף, אחר שלמד בה, היא מרוממתו באופן קבוע, על כסא.⁹

עוד דורש רבא: **כתיב** בספר משלי [ח] "הלא חכמה תקרא, ותבונה תתן קולה **בראש מרומים**". ואחר כך **כתיב** "עלי דרך". וזה כעין סתירה, כי "בראש מרומים" הכוונה היא לראש מרומי הרים, שאינה מצויה לכל, ו"עלי דרך" הכוונה היא לעין כל.

ומתוך: **בתחילה, בראש מרומים**, שהלומד בה מתייגע בה כאילו היא מסתלקת ממנו ומתחבאת בראש הרים רמים. ולבסוף, **עלי דרך**. הוא מורה הוראות לעיני כל הרואים.

ועתה הגמרא מביאה דרשה דומה שדרשה עולא.

עולא רמי הקשה שיש לכאורה סתירה בין שני כתובים.

כתיב [משלי ה] "שתה מים מבורך", והכוונה על חכמת התורה, שנמשלה בפסוק זה לבור מים.

ואילו אחר כך **כתיב** "ונזלים מתוך בארך". והוא כעין סתירה, שהבור יש בו מים מכונסים, והם נגמרים כששואבים אותם, ואילו הבאר ממשיכה ומנביעה בכל עת מים

מלמדו את הגירסא. **שנאמר** [תהלים קיט] "גרסה נפשי לתאודה", ודרשינן, "גרסה" **כתיב**, בלשון גריסה, שהיא שבירת החיטה לחלקים קטנים, לשתים או לארבע ב"ריחיים של גרוסות" לצורך מאכל [ואינה ראויה ללישה], ולא **כתיב** "טחנה", הטוחנת הדק היטיב.

וכך אמר דוד המלך: גרסה נפשי את התורה, "לתאבה", מרוב תאוותי לדברי תורה, גורס אני אותה לפי היכולת שלי עתה, אף על פי שעדיין איני יכול לטוחנה היטב, להיכנס לעומקה.

והגמרא מביאה עוד מאמר של רבא בענין זה.

רבא רמי הקשה שיש לכאורה סתירה בין שני כתובים —

בספר משלי [פרק ט] **כתיב** "החכמה [חכמת התורה] תרומם [את לומדיה] על גפי מרומי קרת". על כנפי מרומי העיר.

ואילו אחר כך באותו פרק, **כתיב** "על כסא מרומי קרת".

ולכאורה הם פסוקים הסותרים זה את זה, כי "גפי" אינו מקום מושב קבוע, ואילו "כסא" הוא מקום כבוד קבוע.

ומתוך: **בתחילה**, בתחילת לימודו, התורה

שבתחילה כתוב "גפי" מלשון גף שהוא יחיד, שבתחילת לימודו אין לו תלמידים, ולבסוף ישב על "כסא" כבוד [מוקף בתלמידים].

והמהרש"א מבאר: בתחילה נראית התורה כפורחת על כנפים, וקשה להגיע אליה, ולבסוף היא נמצאת על כסא, קרובה אליו במקום שהוא

וכתב המהרש"א, שנלמד מסוף הפסוק "גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת". דהיינו, למרות שאחר כן אני שוכח, בכל זאת עתה אני לומד.

9. רש"י מפרש פירוש נוסף, שהסתירה היא

בן עזריה: מאי מהו הביאור בהא דכתיב [משלי יב] "לא יחרוך רמיה צידו" [פשט הכתוב: הצייד שורף ראשי כנפי העופות שלא יעופו, אבל הרמאי אינו עושה כן, כי רוצה לרמות את הלוקחים כשהם נראות יפות. אבל בסוף מפסיד מרמייתו, כי הן עפות לן] —

ודרשינן "יחרוך" מלשון נוטריקון "יחיה ויארץ ימים" —

לא יחיה ולא יארץ ימים צייד הרמאי היינו שלומד הרבה כדי להראות חכמתו ולרמות אנשים, ולבסוף שוכח תלמודו וימיו מתקצרים, תמורת הלימוד האמיתי שנאמר עליו [דברים ל] "כי הוא חייך ואורך ימך".

רב ששת דורש "רמאי" לשבח, מי שיודע לעשות תחבולות חכמה להחזיק תלמודו בידו, ולומד על יד על יד וחוזר עליו הרבה.

ורב ששת אמר: צייד הרמאי — יחרוך יש לו בידו עופות לחרוך ולאכול.

ודורש את הכתוב בלשון בתמיה: וכי לא יחרוך צייד הרמאי?!

כי אתא רב דימי כשהגיע מארץ ישראל, אמר: **משל לאדם שצד צפרין צפורים, אם משבר כנפיה של ראשונה שלא תברח — כולם כל השבורות מתקיימות בידו, ואם לאו — אין מתקיימות בידו.**

הגמרא חוזרת לדרוש את המקרא "אשרי

חיים, ואין המים פוסקים ממנה בעת ששואבים ממנה מים.

ומתוך: **בתחלה, שתה מים מ"בורד", ולבסוף, ונוזלים מתוך "בארד".**

והגמרא ממשיכה ומביאה דרשה נוספת בדרכי לימוד התורה.

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: מאי, מה הביאור בהא דכתיב [משלי יג] "הון מזהבל, ימעט, וקובץ על יד, ירבה"?

דרשינן "הבל" כמו "חבל", מלשון "חבילה" —

אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות, שלומד הרבה יחד, ואינו יכול לחזור על לימודו הרבה פעמים, **מתמעט, שוכח תלמודו! ואם קובץ על יד,** לומד מעט וחוזר עליו, ועוד מעט וחוזר עליו, **ירבה!**

אמר רבא: ידעי רבנן להא מילתא, התלמידים יודעים דבר זה, **ועברי עלה,** עוברים עליו ואין מקיימים אותו. (10)

אמר רב נחמן בר יצחק: אנא עבידתיה, אני עשיתי כן, לקבוץ על יד וחזרתי על תלמודי עד שהחזקתי בו, ואחר כך למדתי עוד, וחזרתי — **וקיים בידי, תורתי מתקיימת בי.**

ובענין זה דורשת הגמרא עוד דרשה.

אמר רב שיזבי משמיה בשם רבי אלעזר

יושב שם.

איניש ואף על גב דמשכח ואף על גב דלא ידע מאי קאמר —

לכן אמר רבא שהתלמידים עוברים על כך.

10. המהרש"א סובר שמאמר זה של רב הונא חולק על מה שאמרו למעלה: לעולם ליגרס

אמר להו: הני מילי דברים אלו שצריכים לשמוע גם מרב אחר, אמוראים — בענין סברא ללמוד חריפות וחידוד הלב, אבל לפני כן, ללמוד גמרא גירסת התלמוד — מרב אחד עדיף כדי שתהא שגורה בפיו, כי חיבי

דלא ליפלוג לישני שלא יתחלקן הלשונוה, יט-ב כלומר: כל רב יש לו את לשונו וגירסתו ושמועותיו, והתלמיד יכול להתבלבל בכך.

עוד נאמר שם "והיה כעץ שתול על פלגי מים" — הגמרא דורשת את לשון הרבים, ללמדנו שתלמודו יתחלק על חלקים רבים, כפלגי מים —

אמר רב תנחום בר חנילאי: לעולם ישלש אדם את שנותיו, שלישי במקרא, שלישי במשנה, ושלישי בתלמוד⁽¹²⁾.

ומקשינן: איך יכול לעשות כן, מי ידע איניש כמה חיי, האם אדם יודע כמה שנים יחיה?

ומתרצינן: כי אמרינן הכוונה במאמר זה, הוא: ליומי, שיחלק את ימיו, שני ימי מקרא, שני ימי משנה, ושני ימי תלמוד, וכן בכל שבוע ושבוע⁽¹³⁾.

האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב. כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. והיה כעץ שתול על פלגי מים".

ודרשינן "שתול": עץ שנוטעים אותו ועוקרים אותו ושותלים אותו במקום אחר —

אמרי דבי בישיבה של רבי ינאי "כעץ שתול" — ולא כ"על נטוע" במקום אחד —

בא ללמדנו, שתלמיד ילך וילמוד מכל האדם, ולא לפני רב אחד, מפני שכל הלומד תורה מרב אחד — אינו רואה סימן ברכה בתלמודו לעולם⁽¹¹⁾.

הגמרא מספרת עובדא בהקשר לכך:

אמר להו רב חסדא לרבנן "בעינא דאימא לבו מילתא ברצוני לומר לכם דבר, ומסתפינא והנני מפחד דשבקיתו לי שתעזבו אותו ואזליתו ותלכו לכם!

ואמר להם הדבר: כל הלומד תורה מרב אחד — אינו רואה סימן ברכה לעולם.

ואכן, שבקוהו עזבוהו! ואזול והלכו להם קמיה לפני דרבא [דרבבה].

בתורה שבכתב, ושליש בתורה שבעל פה, ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר, וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה. וענין זה הוא הנקרא גמרא".

13. כן כתב רש"י. וכתבו התוס' שרש"י דייק כן מהלשון "ליומי".

11. מדברי רבינו חננאל משמע שדורש דרשה זו ממה שנאמר בלשון רבים "על פלגי מים". וזה לשונו "והיה כעץ שתול, שמשלח שרשים וענפים, ולא נעוץ ועומד בלבד. פלגי מים, כלומר: שתול על נהרות הרבה. מכאן אמרו: כל הלומד מרב אחד — אינו רואה סימן ברכה לעולם".

12. זה לשון הרמב"ם [פרק א' מהלכות תלמוד תורה] "וחייב לשלש את זמן למידתו. שליש